

Oikeusministeriölle

Asia: Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston pyynnöstä annettu lausunto.
Viite: Lausuntopyyntö 11.01.2016 (OM 8/41/2015)

Lausuntopyyntönne johdosta esitämme kunnioittavasti seuraavaa:

1. Kokoonpanojen keventämisestä yleisissä tuomioistuimissa

Oikeusministeriön arviomuistiossa on aivan oikein todettu, että tuomioistuimilla tulisi olla nykyistä laajempi harkintamahdollisuus kokoonpanon määräämisessä ja että esimerkiksi rangaistusmaksimista ei sellaisenaan voi päätellä, onko kussakin käsiteltäväksi tulevassa tapauksessa kysymys laajasta tai vaikeasta asiasta (arviomuistion sivut 2 ja 4).

Erittäin perusteltua olisikin nostaa kärjäoikeudessa yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltaraja säädetyin maksimirangaistuksen osalta ainakin neljään vuoteen vankeutta, koska silloin sen piiriin saataisiin mahtumaan muun muassa ne käytännössä varsin yleiset tapaukset, joissa kirjanpitovelvollisuus on pitkältä ajalta kokonaisuudessaan laiminlyöty ja jotka asiat nykyisin täysin turhaan on vietävä lautakuntakokoonpanossa ratkaistaviksi.

Mikäli puolestaan käsiteltäväksi tullut yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltarajoihin mahtuva juttu yksittäistapauksena olisi laaja tai vaikea, tuntuu kolmen ammattituomarin kokoonpano huomattavasti oikeammalta ratkaisulta kuin yksi tuomari lautamiesten kera, joka kokoonpano harvoin on omiaan tuomaan mitään lisäarvoa tämän kaltaista asiaa ratkaistaessa.

Perustellusti voidaankin kysyä, onko lautamiesten osallistumisella lainkäyttöön enää nyky-yhteiskunnassa saatavissa mitään sellaisia etuja, joita sillä aikanaan on tavoiteltu ja ovatko nämä mahdolliset hyödyt varsinkaan

nykyisissä taloudellisissa oloissa enää missään järkevässä suhteessa järjestelmän säilyttämisestä arviomuistion mukaan aiheutuviin noin 1,79 miljoonan euron vuosittaisiin kustannuksiin.

Mikäli lautamiesjärjestelmä joidenkin törkeämpien juttujen kokoonpanovaihtoehtona edelleen haluttaisiin säilyttää, tulisi käräjäoikeuslain 7 §:n säännöstä lautamiesten valintamenettelystä joka tapauksessa muuttaa ja lautamiesten valinta siirtää jonkun poliittisesti riippumattoman elimen tehtäväksi siten, että kaikilla käräjäoikeuden tuomiopiirissä kotipaikan omaavilla henkilöillä kelpoisuusehtojen muutoin täytyessä olisi myös tosiasiallinen mahdollisuus ilmoittautua ja tulla valituksi tähän tehtävään.

Hovioikeudessa olisi ainakin yhdyskuntaseuraamusten muuntamista koskevat asiat asianmukaista siirtää yhden tuomarin ratkaistaviksi, mikäli niitä ei katsottaisi mahdolliseksi siirtää kokonaan täytäntöönpanoviranomaisten käsiteltäviksi siten kuin lausuntomme kohdassa 6 on esitetty. Esteitä emme näe myöskään sille, että hovioikeudessa yhden tuomarin ratkaistaviksi siirrettäviä voisivat olla myös arviomuistiossa tarkoitetut esitutkintat tai pakkokeinolain nojalla tehtyjä päätöksiä koskevat muutoksenhakuasiat salaisia pakkokeinoja mahdollisesti lukuun ottamatta.

Korkeimman oikeuden osalta Itä-Suomen syyttäjänvirasto pitää tärkeänä, että valituslupien myöntämisestä edelleen päätettäisiin kollegiaalisesti varsinkin, kun valitusluparatkaisuja ei millään tavoin perustella. Koska korkeimman oikeuden rooli ylimpänä tuomioistuimena ja ennakkopäätösten antajana toisaalta ehdottomasti edellyttää riittävän vahvan ja arvovaltaisen kokoonpanon säilyttämistä varsin merkittävässä osassa käsiteltäviä asioita, voi ainakin tässä vaiheessa muutoinkaan olla vaikea nähdä sellaisia säästöihin tai asioiden käsittelyn joutuisuuteen liittyviä syitä, joiden vuoksi nykyiseen sääntelyyn korkeimman oikeuden osalta olisi tarpeen kajota.

2. Käräjäoikeuden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen

Syyttäjänvirasto ei näe estettä sille, että kirjallisen menettelyn käyttöalaa laajennettaisiin joko lisäämällä maksimirangaistusta koskevan säännöksen oheen luettelo muista menettelyyn sen lisäksi korkeammasta rangaistusmaksimistaan huolimatta soveltuvista asioista taikka siten, että maksimirangaistusta korotetaan.

Todennäköisesti ei näillä muutoksilla kuitenkaan olisi saavutettavissa mitään merkittävää säästövaikutusta taikka olennaista lisäystä tosiasiallisessa kirjallisessa menettelyssä ratkaistujen juttujen määriin. Syyttäjän näkökulmasta näyttää yksi nykysääntelyn ongelmista nimittäin olevan siinä, ettei vastaaja useinkaan tiedä, miten hänen tekoaan oikeudellisesti tulisi arvioida. Itse menettely on siis tällöin yleensä vastaajankin mielestä täysin riidaton, mutta koska hän tahtoo pikemminkin jättää tämän menettelynsä oikeudellisen arvioinnin tuomioistuimen harkinnan varaan, ei hän ROL 5A luvun 1 §:n 2-kohdan tarkoittamassa mielessä tietenkään voi tunnustaa tekoaan.

Merkittävä määrä kirjallisesta menettelystä myöhemmin suulliseen pääkäsitteeseen siirtyneistä jutuista onkin sellaisia, joissa edellä viitatuun säännök-

sen tarkoittama nimenomainen ilmoitus ja suostumus ovat jääneet saapumatta kärjäoikeudelle, mutta joissa suullista pääkäsittelyä jälkikäteen arvioituna voidaan luonnehtia täysin tarpeettomaksi, koska asia vastaajan poisjäämisen vuoksi kuitenkin on lopulta ratkaistu ROL 8 luvun 11 §:n tarkoittamassa poissaolokäsittelyssä.

Osittain voidaan juttuja arvioida siirtyvän suulliseen pääkäsittelyyn myös sen vuoksi, ettei vastaaja yksinkertaisesti passiivisuuttaan tule määräajassa toimittaneeksi ilmoitustaan ja suostumustaan kärjäoikeudelle ROL 5A luvun 2 §:n mukaisesti. Lisäksi on kyseinen menettelytapa muutoinkin varsin jähmeä ja sitoo tiedoksiantoineen merkittävästi kärjäoikeuden sekä joissakin tapauksissa myös poliisin työaikaa. Sanotut toimenpiteet ja niistä aiheutuva ajanhukka olisivatkin suurelta osin vältettävissä, mikäli haastehakemusten laatiminen joissakin yksinkertaisissa rikosasioissa siirrettäisiin esitutkintaviranomaisen tehtäväksi siten kuin myös arviomuistion sivulla 11 on esitetty.

Emme siis kannata ensiasteen päätösvallan siirtoa yhtään nykyistä laajemmalti pois tuomioistuimilta, vaan sen sijaan tulisi syyttäjän toimesta tehtävät työvaiheet tällaisissa näytöllisesti selvissä ja tunnusmerkistöiltään yksinkertaisissa jutuissa jättää kokonaan väliin. Varsin merkittävä osuus syyttäjän työpanosta vapautuisi näin aivan rutiiniluontoisten haastehakemusten laatimisesta ja tällaisten juttujen ajamisesta vaativampien rikosasioiden hoitoon, jolloin myös juttujen läpivirtaus esitutkinnasta lainvoimaiseen tuomioon todennäköisesti kokonaisuutena kaikkien juttujen osalta nopeutuisi.

Esitutinnan lopuksi jutun tutkijan tai tutkinnanjohtajan toimesta suoritettavalla haastehakemuksen laatimisella ja haasteen välittömällä tiedoksiantamisella olisi näin säästettävissä runsaasti niin syyttäjälaitoksen kuin myös kärjäoikeuden työaikaa ja poliisille siitä aiheutuva lisätyö olisi enintään vähäinen. Missään tapauksessa ei syyttäjänviraston käsityksen mukaan myöskään ole syytä epäillä, etteivätkö kokeneet rikostutkijat tai tutkinnanjohtajat laadukkaasti tulisi selviytymään tästä tehtävästään. Mikäli tarpeelliseksi harkittaisiin, voitaisiin näiden tehtävien johto ja valvonta myös järjestää siten, että nämä poliisimiehet tässä tehtävässään toimisivat esimerkiksi ”poliisisyyttäjän”-nimikkeellä osana syyttäjälaitoksen organisaatiota ja esimiehenään tältä osin valtakunnansyyttäjä. Tämän kaltainen menettely oli vielä ainakin 1990-luvulla voimassa tieliikenneasioita koskevissa rangaistusmääräysasioissa, RV-apulaissyyttäjän tehtävä oli poliisin puolella hyvinkin arvostettu ja käsityksemme mukaan järjestelmä toimi hyvin.

Mitä lopuksi tulee täsmällisen seuraamuslainsäädännön säätämiseen pakolliseksi osaksi kirjalliseen menettelyyn menevän jutun haastehakemusta, olisi tämä kysymys kaikkine mahdollisine seurauksineen tarkkaan harkittava. Mikäli tällainen seuraamuslainsäädäntö nimittäin tulisi tuomioistuinta sitovaksi, tulisi se tosiasiallisesti siirtämään tuomioistuimille kuuluvaa harkintavaltaa haastehakemuksen laatijalle. Siinä, missä yhdenvertaisen rangaistuskäytännön ylläpitäminen valtakunnan eri osissa ja eri tuomioistuimissa nykyiselläänkin on haasteellista, voisi tällainen sinänsä hyvässä tarkoituksessa tehty lainmuutos helposti olla pikemminkin omiaan johtamaan siihen, että tämä epäyhdenmukaisuus edelleen lisääntyisi. Mikäli toisaalta

tuomioistuin jatkossakin olisi oikeutettu myös ankarampaan suuntaan poikkeamaan seuraamuslainsäädännössä esitetystä, tulisi vastaajan oikeusturvavahvistusta saadakseen käsityksensä tästä muutoksesta, jolloin kirjallisesti menettelyä saavat edut kuulemisen muodosta riippumatta pitkälti vesittyvät.

3. Arviomuistion kappaleessa 4 tarkoitettu yhden kosketuksen periaate

Itä-Suomen syyttäjänvirasto on edellä lämpimästi kannattanut yhden kosketuksen toimintamallia siinä muodossa, että haastehakemuksen laati ja haastamisen joissakin yksinkertaisissa rikosasioissa syyttäjän sijasta toimittaisi tähän tehtävään nimetty tutkija/tutkinnanjohtaja.

Muissa kuin edellä tarkoitetuissa asioissa olisi kuitenkin tämän lisäksi hyvinkin tarpeen lisätä ns. syyttäjänhaasteen käyttöalaa ja mitä pikimmin selvittää mahdollisuudet sellaisen koko maan kattavan toimintamallin käyttöönottoon, jossa riittävä määrä syyttäjiä esimerkiksi vuoroviikoin voitaisiin irrottaa kiinteään yhteistyöhön poliisin päivittäisrikostutkintaa tekevien tutkijoiden kanssa. Tähän tehtävään voitaisiin silloin luontevasti yhdistää paitsi rikosten esikäsittely ja esitutkintalain 3 luvun 10 §:n tarkoittama esitutkinnan rajoittaminen, myös vaikeasti tavoitettavissa olevia henkilöitä koskevien haastehakemusten laatiminen ja välitön tiedoksiantaminen.

Mahdotonta ei sinänsä ole ajatella, että viimeainitut asiat pidätysajan puitteissa voisivat olla myös käräjäoikeudessa käsiteltävissä. Ongelmaksi tällaisten ”pikaoikeudenkäyntien” osalta saattaa kuitenkin muodostua jutun muiden asianosaisten oikeusturva eikä kaikkea oikeudenkäyntiin tarvittavaa kirjallista todistusaineistoa myöskään välttämättä ole riittävän lyhyessä ajassa saatavissa. Tämän vuoksi jäi ”pikaoikeudenkäyntien” käyttöala muun muassa aikanaan Joensuun Ilosaarirock’issa tosiasiallisesti varsin vähäiseksi eivätkä kokeiluun uhratut resurssit näin olleet järkevässä suhteessa sillä saavutettuun hyötyyn.

4. Syytetyn paikallaolovelvollisuuden lieventäminen

Syyttäjänvirasto puoltaa arviomuistion sivulla 19 esitettyä ROL 8 luvun 13 §:n 1 momentin kumoamista ja mainitun säännöksen 2 momentissa säädetystä pakoiluedellytyksestä luopumista. Esteeksi vastaajan osallistumiselle oikeudenkäyntiin ainoastaan asiamiehen edustamana ei näin välttämättä tulisi asettaa pelkästään sitä seikkaa, että hänet mahdollisesti tultaisiin tuomitsemaan kolmea tai vaihtoehtoisesti kuutta kuukautta ankarampaan vankeusrangaistukseen, joiden edellytysten vallitessa hänen asiaansa ei nykyisten säännösten perusteella voida ratkaista poissaolokäsittelyssä (nykyiset ROL 8:11 ja 8:12).

Muutos antaisi tuomioistuimelle tervetullutta harkintavaltaa tilanteissa, joissa käsiteltävänä oleva asia näyttönsä puolesta on riidaton tai joissa vastaajan henkilökohtaisen läsnäolon ei voida arvioida ainakaan edistävän näytön vastaanottamista. Vaikka vastaajalla toisaalta luonnollisesti aina on oikeus halutessaan olla henkilökohtaisesti paikalla hänen asiaansa tuomioistuimen pääkäsittelyssä käsiteltäessä, tulisivat muutokset to-

dennäköisesti huomattavastikin vähentämään vastaajan poissaoloista joutuvien pääkäsittelyjen peruuntumisten tai lykkääntymisten määrää sellaisissa tapauksissa, joissa vastaajan ei selvityksen esittämistä varten tai muusta tärkeästä syystä ole tarpeen olla tuomioistuimessa henkilökohtaisesti saapuvilla eikä hän myöskään ole ilmoittanut poisjäännilleen mitään laillista perustetta.

Perusteltua olisikin luopua kaikista sellaisista menettelyistä, jotka toimiakseen edellyttävät vastaajalta aktiivisuutta jonkin suostumuksen tai nimenomaisen luopumisilmoituksen antamisessa sen jälkeen, kun hänet poissaolon seurauksista selkeästi kertovin uhkin on kutsuttu pääkäsittelyyn joko käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa (esimerkkinä tästä ROL 8 luvun 12 §). Useimmiten ei vastaajalla nimittäin ole ollut tällaisen suostumuksen tai ilmoituksen antamatta jättämiseen mitään varsinaista syytä, jolloin jutun muut asianosaiset mahdollisesti useitakin kertoja joutuvat saapumaan turhaan tuomioistuimeen sen vuoksi, että asian pääkäsittelyt vastaajan passiivisen tai välinpitämättömän suhtautumisen seurauksena kerta toisensa jälkeen peruuntuvat.

Samoilla edellytyksin tulisi valittajana olevan vastaajan asia aina voida käsitellä hovioikeudessa, mikäli laillista syytä ilmoittamatta poisjääneen vastaajan asiamies on pääkäsittelyssä saapuvilla eikä vastaajan henkilökohtainen läsnäolo selvityksen esittämiseksi tai muusta perustellusta syystä hovioikeuden harkinnan mukaan ehdottomasti ole tarpeen. Läsnäolovelvollisuuden lieventäminen tässäkin muodossa vähentäisi näin merkittävästi peruuntuneiden istuntojen lukumäärää. Myös rikosasian muiden asianosaisten intressit tulisivat paremmin huomioon otetuiksi, kun heidän ei useita kertoja tarvitsisi valmistautua saman asian pääkäsittelyyn hovioikeudessa tai saapua hovioikeuspaikkakunnalle usein pitkienkin matkojen takaa todetakseen, että jutun pääkäsittely jälleen kerran on peruutettu.

5. Videoyhteyden käytön laajentaminen

Videoyhteyden käyttöä kaikissa oikeusasteissa on perusteltua laajentaa. On oletettavaa, että perimmäisenä syynä poisjäännille tuomioistuimesta ainakin joissakin tapauksissa on ollut pitkä välimatka sekä ne kustannukset, jotka tuomioistuimeen saapumisesta matkakuluineen, mahdollisine yöpymisineen ja ansionmenetyksineen aiheutuisivat asianosaisille. Mikäli siis vastaajan henkilökohtaisen kuulemisen tietyssä tapauksessa harkittaisiin olevan tarpeen, tulisi sen ensimmäisessä oikeusasteessa hänen suostumuksellaan aina voida tapahtua myös videoyhteyden kautta ja hovioikeusvaiheessa tulisi tämän mahdollisuuden arviomuistion sivulla 27 esitetyin tavoin olla hovioikeuden harkinnan mukaan käytettävissä vastaajan suostumuksesta riippumatta.

Asianomistajan, todistajan ja asiantuntijan osalta tulisi videokuulemisen ehdoksi puolestaan asettaa ainoastaan se seikka, että hänen kertomuksensa uskottavuutta tällä tavoin kuultuna on mahdollista luotettavasti arvioida ja ettei hänen kuulemiseensa liity mitään sellaista erityistä syytä, jonka vuoksi hänen tuomioistuimen harkinnan mukaan olisi välttämätöntä olla läsnä henkilökohtaisesti (esimerkiksi laaja tai vaikeaselkoinen kirjallinen todistusaineisto, johon liittyen kyseistä henkilöä kuullaan).

Merkittävin puute videoyhteyden käytön laajentamista koskevissa esityksissä on kuitenkin se, ettei syyttäjän mahdollisuutta osallistua erityisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn videoteitse ole arviomuistiossa lainkaan huomioitu.

Varsin monissa tapauksissa on syyttäjän rooli hovioikeuden pääkäsittelyissä sen laatuinen, että syyttäjän lyhyet lausumat ja kannanotot taikka hänen jutussa kuultaville heidän vapaamuotoisen kertomuksensa jälkeen esittämänsä täsmentävät kysymykset varsin luontevasti voisi esittää myös videoteitse. Syyttäjälaitokselta olisi näin säästettävissä runsaasti matkustamiseen kuluva työaika, matkakuluissa saavutettaisiin todennäköisesti varsin huomattava säästö ja myös pääkäsittelyjen sovittaminen syyttäjien aikatauluun kävisi olennaisesti helpommaksi, mikäli kalenteriin tunninparin pääkäsittelyn lisäksi ei tarvitsisi saada mahtumaan myös hovioikeuspaikkakunnalle matkustamisen vaatimaa, itse pääkäsittelyyn nähden usein moninkertaista matka-aikaa.

Myös joissakin alioikeuden käsittelyvaiheissa voisi tällainen mahdollisuus olla perusteltu ja helpottaa esimerkiksi kiireellisten pakkokeinokäsittelyjen järjestelyjä tilanteissa, joissa kärjäsalin ja syyttäjänvirasto eivät sijaitse samassa rakennuksessa tai edes lähellä toisiaan, vaan syyttäjän henkilökohtainen osallistuminen lyhytkestoiseen käsittelyyn on huomattavassa epäsuhdassa kärjäpaikalle siirtymisen vaatimaan hukka-aikaan.

6. Muuta huomioitavaa

Lausuntopyyntöissä on kehoitettu lausunnonantajia esittämään myös omia ehdotuksiaan toimenpiteistä oikeusprosessien keventämiseksi. Tällaisia keinoja voisivat Itä-Suomen syyttäjänviraston käsityksen mukaan olla seuraavat:

6.1. Alioikeusprosessien taltiointi hovioikeutta varten

Näytön arvioinnin luotettavuutta hovioikeuden pääkäsittelyssä heikentää nykytilanteessa rikoksesta ja yleensä myös sen alioikeuskäsittelystä kuluva pitkä väliaika. Kaikkien kuultavien muistikuvat tapahtumista heikkenevät ajan myötä ja lisäksi näiden usein varsin ikävienkin asioiden uudelleen läpikäyminen aiheuttaa osallisille uuden henkisen rasituksen.

Välimatkojen lisäksi ollessa suurimmassa osassa maata varsin pitkät, olisi kaikin tavoin perusteltua ryhtyä valmistelemaan järjestelmää, jossa alioikeuden käsittely ainakin suullista kuulemistä ja todistelua koskevin osin voitaisiin videoida hovioikeutta varten sen sijaan, että ne aikanaan esitetään uudelleen hovioikeudessa.

6.2. Täytäntöönpanoluonteisten asioiden karsiminen tuomioistuimista

Varsinkin kärjäoikeuksissa on vielä nykyisinkin käsiteltävänä koko joukko sellaisia varsin kaavamaisesti ratkaistavia asioita, jotka pienin lainmuutoksin oikeusturvan millään tavoin kärsimättä voitaisiin siirtää hallinnollisessa

menettelyssä ratkaistaviksi.

Tällaisia ovat erityisesti sakonmuunnot, joiden sijasta käräjäoikeus jo sakorangaistuksen antaessaan voisi tuomita sen sijasta tietyn määrän vankeutta siltä varalta, ettei sakko tulisi määrättyssä ajassa maksetuksi. Mahdollisista lykkäyksistä tuomioistuimen asettamaan määräaikaan ja muunTORANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON RYHTYMISESTÄ VOISI TUOMIOISTUIMEN JO ANTAMAN PÄÄTÖKSEN NOJALLA OIKEUSTURVAN MILLÄÄN TAVOIN VAARANTUMATTA PÄÄTTÄÄ ESIMERKIKSI RIKOSSEURAAMUSLAITOS.

Samoin voitaisiin menetellä yhdyskuntaseuraamusten muuntamisiin liittyvissä asioissa: tuomioistuin on jo kertaalleen tuominnut yhdyskuntaseuraamuksen saaneen tietyn pituiseen vankeusrangaistukseen, jonka vuoksi tämän vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon ryhtymisessä epäonnistuneen yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanoyrityksen jälkeen on vaikea nähdä mitään sellaista, jonka vuoksi nämä asiat välttämättä olisi vietävä uudelleen tuomioistuimen ratkaistaviksi.

6.3. Voimassa olevien kriminalisointien kriittinen tarkastelu

Resurssien vähentyessä olisi oikeuslaitoksen jäljelle jäävät voimavarat voitava kohdentaa oikein ja optimaalisesti. Syyttäjien ja tuomioistuinten toimenkuvasta tulisi tämän vuoksi karsia pois kaikki sellaiset rikosprosessijärjestyksessä nykyisin käsiteltävät asiat, jotka paremmin soveltuisivat jossakin muussa järjestyksessä ratkaistaviksi (esimerkkinä näistä sellaisiin liikennevahinkoihin liittyvät syyllisyyskysymykset, joissa ei ole kysymys kenenkään vahinkoon osallisen tahallisesta tai törkeän huolimattomasta menettelystä).

Sama koskee myös kaikkia niitä nykyisiä kriminalisointeja, joissa rangaistusta oikeampi ja varmasti usein myös sitä tehokkaampi seuraamus oikeudenvastaisesta menettelystä olisi joku muu seuraamus (teettämishuuto, ennallistaminen tai oikeudenvastaista toimintaa edeltäneen tilan palauttaminen, seuraamus- tai viivästysmaksu tms.).

Vuosien saatossa varsin laajaksi paisunut kriminalisointien ala olisikin asetettava kriittiseen tarkasteluun: poistaa sieltä sellaiset kriminalisoinnit, joita vuosikausiin ei juurikaan tai mahdollisesti lainkaan ole sovellettu sekä siirtää erilaiset hallintomääräysten rikkomisiin liittyvät kriminalisoinnit säädettyjen hallintoseuraamusten uhalla hallintomenettelyssä ratkaistaviksi.

Itä-Suomen syyttäjänviraston puolesta:

Apulaispäällikkö,
kihlakunnansyyttäjä

Marja Vanamo